

Antti Häkkinen

Johan Adolf Kock, elämänkulkuanalyysi ja historia

Suurlakon sankari, Viaporin kapinan organisaattori, ”anarkisti” ja ”luokkapetturi” Johan Adolf Kock eli poikkeuksellisen elämän. Miten voimme ymmärtää ja tulkita yksittäisten ihmisten elämänkulun vaiheita ja käännoiksi? Tämän artikkelin tarkoituksena on esitellä elämänkulkuanalyysin perusteita ja pohtia sen käyttöä ja mahdollisuuksia yksittäisen elämän tulkinnan apuvälineenä.

Historian mullistukset nostavat aika ajoin ihmisiä arkirahvaasta vallan huipuille, täydestä tuntemattomuudesta tapahtumien polttopisteeseen, kurjuudesta palatsien porteille. Ne myös syöksevät epäonnisia maineensa huipulta lokaan, kaikkien kadehtimia kaikkien kiroamaksi, palvonnan päiviä viettäneitä syvään unhoitukseen. Tällaisen kierroksen eräänä esimerkkinä oli suomalainen kapteeni Johan Adolf Kock (1861–1914). Sairaana merimiehen pojasta, juopottelevan kasvatusisän komennossa, eronneen ompelijatar-lesken lapsesta rutiköyhyydestä, pitkän sivuraiteen kautta kouluttautui upseeri, kasvoi suurlakon sankari, nousi ihailtu kansanjohtaja, vallankumousmies, kyläpäällikkö, jolla ’sormi oli hetkittäin historian pistoolinliipaisimella.’ Asioiden käännyttyä huonoon suuntaan hän joutui henkensä hädässä pakenemaan Amerikkaan. Uudessa kotimaassaan Kock sai vielä tuhannet kuuntelemaan esitelmiään ja lukemaan lehtikirjoituksiaan, mutta hänet ajettiin myöhemmin poliittiseen paitsioon, jolloin hän vetäytyi katkerana syrjään, sairastui, kuoli ja haudattiin hiljaisesti vuonna 1915.¹

Miten analysoida, tulkita, selittää, ymmärtää tai edes yrittää ymmärtää yksittäistä elämänkulkuja sen kaikessa vaihtelevuudessa ja rikkaudes-

sa, rosoissa ja riskeissä, sen yleisessä säännönmukaisuudessa ja samalla kertaa sen ainutkertaisuudessa? Johan Kockin elämä oli poikkeuksellinen monin eri tavoin. Elämän lähtökohdat olivat heikot. Perheen taloudellinen asema oli surkea, ja tilannetta vaikeutti biologisen isän varhainen kuolema ja myöhemmin kasvatusisän juopottelu. Perhe hajosi. Näillä eväillä elämän ei olisi pitänyt päätyä kauaskaan Punavuoren hokeleista. Toisin kävi. Koulun, armeijan ja liike-elämän kautta matka vallan huipulle oli mutkikas ja pitkä, mutta sinne Kock kuitenkin kiipesi. Oliko kyse sattumasta? Heittivätkö historian oikut miehen vallankahvaan? Oliko kyse pyrkimisestä vai ajautumisesta?

Elämänkulkuanalyysin taustaa

Elämänkulkuanalyysin näkökulma, elämänkulun paradigmamalli tai elämänkulun teoreettinen analyysikehikko (englanniksi *life course paradigm*) on 1960-luvulta lähtien kehittynyt tutkimussuuntaus, joka pyrkii asettamaan ihmiselämän analyysin yhteiskunnan rakenteellisiin, kulttuurisiin ja sosiaalisiin konteksteihin. Elämänkulku voidaan määritellä sarjaksi sosiaalisesti määrittyneitä tapahtumia ja rooleja, joihin yksilö osallistuu ja joita hän toteuttaa elämänsä aikana.² Elämänkulun teoreettinen analyysikehikko on menetelmä, jonka avulla voi tutkia yksittäisten elämänkulkujen ja yhteiskunnallisen muutoksen välistä vuorovaikutusta.³

1. Antti Häkkinen, ”Oletteko te se sama Kokki?” Johan Adolf Kockin elämänkulku. Teoksessa Marjatta Rahikainen ja Riitta Oittinen (toim.) *Keulakuvia ja peränpitäjiä. Vanhan ja uuden yhteiskunnan rajalla*. SHS 2000, 289.

2. Janet Z. Giele ja Glen H. Elder Jr., *Life Course Research. Development of a Field*. Teoksessa Janet Z. Giele ja Glen H. Elder Jr. (toim.) *Methods of Life Course research. Qualitative and Quantitative Approaches*. Sage Publications 1998, 22.

3. Jan Kok, *Principles and Prospects of the Life Course Paradigm*. *Annales de Démographie Historique* 1 (2007), 204.

Tieteellisen elämänkulkuanalyysin ensimmäisiä edustajia oli saksalainen Wilhelm Dilthey (1833–1911), joka pyrki sisällyttämään sosiaalitieteisiin biografisen näkökulman.⁴ Myöhemmin elämänkulututkimuksesta tuli ns. Chicagon koulukunnan keskeinen kulmakivi. Koulukunnan keskeisiä hahmoja olivat W. I. Thomas ja Florian Znaniecki, jotka vuosina 1918–1920 julkaisivat viisiosaisen tutkimuksensa *The Polish Peasant in Europe and America: Monograph of an Immigrant Group*.⁵ Se on klassikkoasemaan kohonnut tutkimus puolalaisten siirtolaisten elämästä ensin kotimaassaan ja myöhemmin siirtolaisena uuden maailman suurkaupungeissa. Yhtä tärkeä on ollut amerikkalaisen tutkimusryhmän Stouffer, Suchman, DeVinney, Star ja Williamsin työ *The American Soldier*.⁶

Biografisen tutkimuksen nousu sosiaalitutkimuksen tärkeäksi osa-alueeksi ajoittuu 1970–1980-luvulle. Tavoitteena oli palauttaa subjekti osaksi sosiaalitutkimuksen ydintä, kun ns. kovat positivistiset tutkimusmenetelmät olivat saaneet valta-aseman yhteiskuntatieteissä.⁷ Tässä artikkelissa esiteltävän elämänkulkuanalyysi-lähestymistavan tärkeimpinä kehittäjinä voidaan pitää amerikkalaisia Glen H. Elder Jr.:a, jonka laajasta 1930-pula-ajan lapsia ja näiden elämänvaiheita käsitelleestä tutkimuksesta on tullut alan klassikko,⁸ sekä Janet Z. Gieleä, jonka 1960-luvulla kirjoittama ja 1990-luvulla julkaistu vertaileva tutkimus viime vuosisadan raittius- ja suffragetti-tilikkeiden naisista on ollut koko lähestymistavan perusteos.⁹ Yhdessä Elder Jr. ja Giele ovat julkaisseet lukuisia alan perusteoksia.

Elämänkulku ja elämänkulun analyysi-kehikko

Elämänkulku voidaan ymmärtää sarjana erilaisia asemia tai positioita, jotka seuraavat toisiaan, eroavat laadullisesti toisistaan ja limittyvät keskenään. Niitä ovat esimerkiksi nuoruus, koulu-aika, työikä, siviilisäätö, vanhemmuus, asuupaikka tai asema poliittisessa järjestössä. Elämänkulkuanalyysissä tutkitaan näiden vaihei-

den esiintymistä ja niiden välisten muutosten, siirtymien ajoitusta usein ikäkohorttien elämänkulkua seuraten. Elämänkulun ”kaaret” (*trajectories*) rakentuvat erilaisista asemista ja positioista, niiden kestoista, vaihteluista ja näiden erilaisista kombinaatioista.¹⁰ Kombinaatioilla on tapana vakiintua kulttuurisesti ja sosiaalisesti esikuviksi, ideaalisiksi elämäntavoiksi. Esimerkiksi ”hyvän elämän malli” on syvään juurtunut varsinkin vanhempien suomalaisten ikäluokkien ajatusmaailmaan. Siihen kuuluvat täytetyt ja toteutuneet siirtymät ja elämänvaiheet.¹¹ Kulttuurinen malli ulottuu elämän yksittäisiin vaiheisiin saakka. Niinpä nuoren odotetaan itsenäistyvän ja vakiintuvan viimeistään määrättyssä iässä. Perheen perustamiseen ja lapsilukuun liittyviä sosiaalisia paineita voivat aiheuttaa esimerkiksi oma perhe, suku, lähiyhteisö, ideologiset tai uskonnolliset yhteisöt tai valtiovalta. Joitakin normeja määrittävät lait (seksuaalisuhteiden aloittamisikä, lapsityövoima), toiset ovat enemmän tai vähemmän väljiä ja epävirallisia (harrastukset, ammattien omaksuminen tai vaihtaminen). Yhteiskunnallinen muutos voidaan nähdä mal-

4. Robert L. Miller, *Researching Life Stories and Family Histories*. Sage Publications 2000, 4.

5. W.I. Thomas & Florian Znaniecki (1918–1920) *The Polish Peasant in Europe and America. Monograph of an immigrant group* (Vol. 1-5). University of Chicago Press & Badger Press 1918–1920.

6. S.A. Stouffer, E.A. Suchman, L.C. DeVinney, S.A. Star & R.M. Williams Jr., *The American Soldier: Vol. I. Adjustment during army life*. Princeton University Press 1949.

7. Barbara Merrill & Linden West, *Using Biographical Methods in Social Research*. Sage Publications 2009, 3–4.

8. Glen H. Elder Jr., *Children of the Great Depression. Social Change in Life Experience*. University of Chicago Press 1974.

9. Janet Z. Giele, *Two Paths to Women's Equality. Temperance, Suffrage, and the Origins of Modern Feminism*. Twayne Publishers, Simon & Schuster 1995.

10. Kok 2007, 204.

11. Antti Häkkinen, Eila Linnamäki & Pirkko Leino-Kaukiainen, Suomi, johon suuret ikäluokat syntyivät. Teoksessa Antti Karisto (toim.) *Suuret ikäluokat*. Vastapaino 2005, 83–86.

lien muuttumisena, ja vastaavasti yksilöt toiminnallaan muuttavat ja muovaavat niitä.¹²

Elämänkulkuanalyysin kehikossa on viisi keskeistä, toisistaan erottamatonta ja vahvasti vuorovaikutuksellista elementtiä. Ensiksi, elämänkulku on nähtävä kokonaisuutena, koko elämän kestävästä kumuloituvana prosessina. Toiseksi, tiettyjen rajoitusten ja mahdollisuuksien puitteissa ihmiset itse ohjaavat ja säätelevät omaa elämäänsä. Kolmanneksi, ihmisen elämän kannalta ympäröivä yhteiskunta ja sen muutokset ovat keskeistä. Neljänneksi, elämä eletään sosiaalisten suhteiden vastavuoroisissa verkostoissa, ja sosiaaliset ja historialliset vaikutukset välittyvät jaettujen sosiaalisten verkostojen kautta. Viidenneksi, elämänkulun keskeisten siirtymien ajoitus on tärkeää ja aiheuttaa erilaisia seuraamuksia yksilön, perheen ja yhteisön ajassa.¹³ Elämänkulkuanalyysin ymmärtämisen kannalta on olennaista, että sen viisi aksioomaa muodostavat kokonaisuuden.

Elämänkulun kumuloitumisen periaate on ymmärretty sekä jatkuvuuden tendenssinä että aineellisten ja henkisten ominaisuuksien kasaantuvana prosessina. Jatkuvuuden tendenssin mukaan asemien ja positoiden erityinen piirre on niiden vahvistuminen sitä enemmän, mitä kauemmin ne ovat olleet voimassa. Eläminen

nuorena, opiskelijana, työläisenä, aviopuolisena tai vanhempana on omiaan luomaan toiminnallista jatkuvuutta erilaisten kehittyvien sitoumusten, investointien ja käyttäytymistapojen, sosiaalisten käytäntöjen sekä mentaalisten ajattelutapojen kautta.¹⁴ Esimerkiksi köyhyys luo taloudellisia, sosiaalisia ja mentaalisia ”muureja”, jotka jatkuessaan tekevät siitä irtaantumisen vaikeaksi.¹⁵ Toiminnallisen jatkuvuuden vahvuus voi aiheuttaa ongelmia siirtymiin, elämänmuutoksiin. Siirtyminen esimerkiksi opiskelusta työelämään¹⁶ tai työelämästä eläkkeelle¹⁷ ovat kriittisiä elämänvaiheita. Agraariyhteisön maataomistavalle väestölle sukupolvenvaihdos on ollut vaihe, jossa maatilan jatkuvuus ja perheenjäsenten asema ja keskinäiset suhteet olivat kriittisessä muutostilassa.¹⁸

Elämänkulun kumuloitumisen toinen ulottuvuus liittyy tapahtumien, kokemusten, elämysten ja muistojen kasaantumiseen. Menneisyys on aina läsnä ihmisen elämässä kertyneinä elämäkokemuksina, taitoina, tietoina tai joskus myös taakkoina.¹⁹ Lapsuuden traumaattiset kokemukset varjostavat koko elämää, ja vastaavasti turvalliset olosuhteet toimivat positiivisena suojana.²⁰ Elder Jr:n 1930-luvun pula-ajan lapsia

12. Walter R. Heinz, From Work Trajectories to Negotiated Careers. The Contingent Work Life Course. Teoksessa Jeylan T. Mortimer & Michael J. Shanahan (toim.) *Handbook of the Life Course*, Springer 2006, 185–204.

13. Kok 2007, 204–205; Janet Z. Giele & Glen H. Elder Jr. 1998; Glen H. Elder Jr. & Janet Z. Giele, *Life Course Studies. An Evolving Field*. Teoksessa Glen H. Elder Jr. & Janet Z. Giele (toim.) *The Craft of Life Course Research*. The Guilford Press 2009, 8–15; Michael J. Shanahan & Ross Macmillan, *Biography and the Sociological Imagination. Contexts and Contingencies*. W. W. Norton & Company 2008, xiv–xix.

14. H.S. Becker, Notes on the Concept of Commitment. *American Journal of Sociology* 66, 1 (1961), 32–34.

15. Rose Gilroy & Suzanne Speak, Barriers, Boxes and Catapults. Social Exclusion and Everyday Life. Teoksessa Ali Madanipour, Göran Cars & Judith Allen (toim.) *Social Exclusion in European Cities*. Jessica Kingsley Publishers 1998, 95–113.

16. Alan C. Kerckhoff, From Student to Worker. Teoksessa Jeylan T. Mortimer & Michael J. Shanahan (toim.) *Handbook of the Life Course*. Springer 2004, 251–267.

17. Phyllis Moen (2004) Midcourse. 'Navigating retirement and a New Life Stage'. Teoksessa Jeylan T. Mortimer & Michael J. Shanahan (toim.) *Handbook of the Life Course*, Springer 2004, 269–291.

18. Tiina Silvasti, *Talonpojan elämä. Tutkimus elämäntapaa jäsentävistä kulttuurisista malleista*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 835. SHS 2001; Heikki Kupiainen, *Savotta-Suomen synty, kukoistus ja hajoaminen. Talonpoikaisen maanomistuksen muutos ja elinkeinot Savossa ja Pohjois-Karjalassa 1850–2000*. Joensuun yliopiston yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja 79. Joensuun yliopisto 2007, 184–198.

19. Glen H. Elder Jr., et al. 2004, 11.

20. Esim. A. Rönkä, *The Accumulation of Problems of Social Functioning. Outer, Inner and Behavioral Strands*. Studies in Education, Psychology and Social Research 148. University of Jyväskylä 1999.

koskeneessa tutkimuksessa havaittiin vaikeilla lapsuuden lamakokemuksilla olleen merkittävä vaikutus lasten myöhempään elämään ja siinä tehtyihin ratkaisuihin. Lapsuuden kokemukset heijastuvat myös myöhemmän iän terveyteen ja terveystyöskäytymiseen.²¹ Kasaantuvaan kokemukseen on laskettavissa myös yhteinen sukupolvikokemus, jossa nuoruusiässä jaetut merkittävät kokemukset ohjaavat kollektiivisia ajattelu- ja toimintatapoja.²² Perheen uudet muodot ovat monimutkaistaneet sukupolvien välisten suhteiden dynamiikkaa.²³ Sukupolvien sisäisestään kokemukset eivät ole yhteneväisiä, mutta yhteiskunnallinen muutos on lisännyt erityisesti sukupolvien välisiä eroja teollistumisen ja kaupungistumisen myötä.

Elämäntietokuvianalyysin toinen lähtökohta on toimijuuden (*agency*) periaate, joka tarkoittaa yksilön (tai ryhmän) pyrkimystä asettaa tavoitteita ja organisoida toimintaa niiden saavuttamiseksi. Tavoitteina voivat olla esimerkiksi taloudellinen turvallisuus, fyysinen, psyykinen tai seksuaalinen tyydytys tai epämiellyttävän, tuskallisen ja kivun välttäminen.²⁴ Yhteiskunnallisten rakenteiden, rajoitusten ja mahdollisuuksien puitteissa ihmiset luovat ja toteuttavat lyhyen ja pitkän tähtäimen toimintatapoja ja -strategioita saavuttaakseen henkilökohtaisia tai yhteisiä tavoitteitaan. Yhteiskunnalliset rakenteet on ymmärrettävä kahdessa eri merkityksessä: ne rajoittavat, määräävät ja pakottavat, mutta ne myös mahdollistavat ja ohjaavat toimintaa.²⁵ Toimijuusanalyysin voi periaatteessa kohdentaa siihen, "[...] mitä ihminen osaa, kykenee, haluaa, tuntee ja mitä hänen kulloisessakin tilanteessa pitää tehdä tai olla tekemättä ja mitä juuri tämä tilanne mahdollistaa".²⁶

Toimijuuden keskeinen ulottuvuus on minuus. Se liittyy kaikkein keskeisimpiin kognitiivisiin ja elämyksellisiin prosesseihin, kuten aistimisen tapoihin, kokemusten käsittelemiseen, muistiin, tunteisiin ja motivaatioon. Elämäntietokuvianalyysin yksilötasolla on omaksuttu sosiokognitiivinen käsite, "minäpystyvyys" (*self*

efficacy). Sen mukaan ihmiset on nähtävä toimijoina (*agentio*), itsereflektiivina, itseään säätelevinä, luovina ja ennakoivina, ei vain ulkoisten olosuhteiden tahdottomina objekteina.²⁷ Minäpystyvyys sisältää henkilön käsitykset omasta toimijuudestaan, oman toimintansa seurauksista ja omasta kompetenssistaan vaikuttaa ympäröivään todellisuuteen. Se kehittyi elämäntietokuvian aikana ja muotoutuu erilaisten yhteisöjen vuorovaikutuksessa: kodin, perheen, suvun ja sukupolven, koulun, työpaikan tai etnisen, ammatillisen, alueellisen, sosiaalisen tai poliittisen ryhmän tai liikkeen sisällä.²⁸

Elämäntietokuvianalyysin tärkeimpien kehittäjien omassa töissä yksilöllisellä toimijuudella on ollut keskeinen sija. Janet Z. Gielen tutkimuksen mukaan feministiliikkeen johtavat naiset olivat taipuvaisia suuntautumaan raittius- ja hyväntekeväisyystyöhön, jos he olivat kokeneet elämänsään henkilökohtaisia menetyksiä. Jos naisilta oli sukupuolensa takia evätty mahdollisuudet korkeaan koulutukseen tai heitä oli syrjitty työmarkkinoilla tai heiltä oli evätty poliittinen vaikutusvalta, he olivat taipuvaisia tukemaan suff-

21. Laura Kestilä, *Pathways to health. Determinants of health, health behaviour and health inequalities in early adulthood*. Publications of the National Public Health Institute 23 (2008).

22. Karl Mannheim, *Das Problem der Generationen*. Teoksessa Martin Kohli (toim.) *Soziologie des Lebenslaufs*, Luchterhand 1978, 38–53

23. Norella M. Putney & Vern L. Bengtson, *Intergenerational relations in Changing Times*. Teoksessa Jeylan T. Mortimer & Michael J. Shanahan (toim.) *Handbook of the Life Course*, Springer 2004, 160–161.

24. Janet Z. Giele & Glen H. Elder Jr. 1998, 10.

25. Anthony Giddens, *The Constitution of Society*. Polity Press 1984.

26. Jyrki Jyrkämä, *Toimijuus, ikääntyminen ja arkielämä – hahmottelua teoreettis-metodologiseksi viitekehikseksi*. *Gerontologia* 4 (2008), 197.

27. Viktor Gecas, *Self-Agency and the Life Course*. Teoksessa John G. Richardsson (toim.) *Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education*. Greenwood Press 2008, 369–370.

28. Gecas 2008, 372–382.

ragettiliikettä.²⁹ Glen H. Elder havaitsi, että jos naiset olivat lapsuudessaan olleet 1930-luvun suuren laman negatiivisten vaikutusten kohteena, he olivat taipuvaisempia välttämään riskejä aikuisuudessaan verrattuna niihin naisiin, jotka olivat välttyneet paremmin laman vaikeuksilta. Edelliset pysyttelivät perinteisissä rooleissa kotirouvina, kun taas jälkimmäiset hakeutuivat hana-kammin koulutukseen ja kodin ulkopuolisiin töihin.³⁰

On muistettava, että toimijuuden prinssiippi ei lähtökohtaisesti pidä sisällään ajatusta siitä, että toiminta olisi aina kovinkaan tietoista ja rationaalista. Se voi olla lyhyen tähtäimen taktikointia, tilannekohtaista, vaistonvaraista selviytymistäistelua, tai vain reflektointia.³¹ Sattumalla on oma merkityksensä.

Kolmas elämäntutkimusanalyysikehikon elementti on ajan ja paikan merkitys. Agraarinen ja urbaani ovat ajan ja paikan tärkeimpiä jakolinjoja. Esimerkiksi sairastuminen vaikutti elämäntutkimukseen 1800-luvun agraarisessa yhteiskunnassa aivan toisella tavalla kuin terveysongelmat modernissa hyvinvointiyhteiskunnan kaupunki-yhteisössä. Paikan ja ajan käsitteet ovat kuitenkin monimerkityksisiä. Thomas E. Gieryn mukaan ”paikka” saa erilaisia merkityksiä vaihtelevan maantieteellisen sijainnin, materiaalsen muotonsa ja sille annettun erityisen merkitys- ja arvomaailman mukaan. ”Paikan tuottaminen” sisältää sen identifioimisen, nimeämisen, rajaa-misen, rakentamisen, käyttämisen, tulkitsemisen, ja muistamisen – kaikki yhdessä.³² Kotipaikka on merkityksellinen, koska se voi viitata etäisyyteen (kaukana täältä, kaukana keskuksista, lähellä jotakin) tai siihen ympäristöön, jossa henkilö on kasvanut. Kotipaikkaan sijoittuu erityinen kokemus tai tuntemus. Sen avulla voi jakaa kokemuksen johonkin kuulumisesta. On muistettava, että ihminen kuitenkin elää monikerroksisessa paikallisessa kontekstissa: kotitaloudessaan, kylässään, alueessaan, valtiossaan ja maanosassaan, jotka yhä useammin elämäntutkimuksen aikana vaihtuvat.³³

Paikan merkitys on yleensä sidottu aikaan. Ajalla on elämäntutkimusanalyysissä monikerroksisen merkitys. Aikakäsitys on vaihdellut, ja monissa kulttuureissa aikaa on pidetty pikemmin kuin syklisenä kuin lineaarisena. Ajankulun nopeus näyttää myös vaihtelevan tilanteesta riippuen. Nykyinen aikakäsitys vastaa nopearytmistä modernia yhteiskuntaamme ja eroaa siksi merkittävästi agraarisessa yhteiskunnassa valinneesta aikakäsityksestä.³⁴ Ajan monikerroksisuus ja epälineaarisuus ovat elämäntutkimuksen tunnusmerkkejä. Ihminen elää yksilöllistä aikaa (ikä), mutta samalla hänen elämäntutkimuksensa kytkeytyy perheen aikaan (perheen syklinen vaihe) ja myös yhteisön ajankulkuun (historiallinen aika). Olemme myös osa universaalista aikaa.³⁵ Ikäkohortteja ja sukupolvia, sosiaalisia luokkia, etnisiä ryhmiä tai kansoja erottaa toisistaan oleminen tai eläminen tiettyyn aikaan tietyssä paikassa.

Neljäs elämäntutkimusanalyysikehikon periaate on elämäntutkimuksen kietoutuminen toisten ihmisten elämäntutkimukseen monikerroksisin sitein (*linked lives*). Sosiaaliset sekä historialliset vaikutteet kulkeutuvat ja jaetaan näiden sosiaalisten verkostojen kautta.³⁶ Sosiaalisia verkostoja voidaan tutkia joko yhteisön rakenteellisena ominaispiirteenä tai yksilön näkökulmasta, jolloin tärkeää on se, millaisten verkostojen kautta ja miten ihminen kytkeytyy yhteisöön. Tyypillisiä egokeskeisiä verkostoja ovat mm. perhe-, sukusystävä-, asuinalue-, vertais- ja työyhteisöverkostot. Yksilön elämäntutkimuksen ja ikäluokan näkökulmasta verkostot voivat olla luonteeltaan verti-

29. Giele 2008.

30. Elder Jr. 1974.

31. Kok 2005, 205.

32. Thomas E. Gieryn, A Space for Place in Sociology. *Annual Review of Sociology* 19 (2000), 464–465, 468.

33. Kok 2005, 217.

34. David Christian, History and Time. *Australian Journal of Politics & History* 57 (2011), 353–365.

35. Kok 2005, 204.

36. Elder Jr. et al. 2004, 13.

kaalisia (perhe- ja osin sukulaiverkostot) ja horisontaalisia (ystävyydverkostot, työpaikkaverkostot, sukupolvet jne.).³⁷ Elämäkulkutarkastelun näkökulmasta perhe- ja sukulaiverkosto on merkityksellisin. Se on tärkein instituutio, jonka välityksellä aineellinen ja henkinen pääoma siirtyvät sukupolvelta toiselle.³⁸ Kodissa toteutettavan sosiaalistamisen ja resurssien jaon kautta luodaan elämäkulun suuntaviivat, esimerkiksi koulutukseen liittyvät päätökset. Perheen sukupolvien väliset yhteydet ovat useimmiten elinikäisiä.³⁹ Kuitenkin perheen funktiot ovat aikasidonnaisia ja perhe instituutiona on ollut suurten muutosten kourissa.⁴⁰

Ihmisen elämäkulun kannalta tärkeitä ovat myös ns. horisontaaliset sosiaaliset verkostot, joihin yksilö elämäkulkunsa aikana kiinnittyy ja joita hän luo ja ylläpitää. Verkostot eivät ole itseisarvoja, vaan niiden välityksellä yksilö kiinnittyy yhteiskuntaan, saa vaikutteita ja vaikuttaa itse. Verkostojen merkityksen ja toiminnan käsittämisen kannalta sosiaalisen pääoman käsite on ollut hyödyllinen. Sosiaalinen pääoma voidaan ymmärtää resurssina, joka rakentuu sosiaalisista verkostoista ja niiden organisoitumisen tavoista, luottamuksesta ja siihen kytkettävissä olevista

normatiivisista säännöistä sekä vastavuoroisuuden odotuksista.⁴¹ Yhteiskunnan suuret muutokset, urbanisoituminen, teollistuminen ja globalisoituminen ovat ymmärrettävissä myös sosiaalisen pääoman muotojen vaihtumisina.⁴²

Keskeinen sosiaalisen kiinnittymisen muoto on sukupolvi.⁴³ Se on osoittautunut tehokkaaksi historiallisen kehityksen ja muutoksen ymmärryksen apuvälineeksi⁴⁴ ja oivalliseksi tavaksi luonnehtia ja erotella pitkiä historiallisia ajanjaksoja.⁴⁵ Elämäkulkuanalyysin kannalta tärkeä lähtökohta on se, että yksilö kuuluu sukupolveen kahdessa eri merkityksessä. Hän on biologisen sukupolvensa – sukunsa polvien – edustaja, jolla on vanhemmat (ja mahdollisesti myös jälkeläisiä), ja hän kuuluu samaan aikaan syntyneeseen ikäkohorttiin, joka liittyy hänet omaan sukupolveensa. Historiallisten tapahtumien ja ihmisten kokemusten kautta ikäkohortista kehittyä sosiaalinen ja joillain ehdoilla myös poliittinen sukupolvi.⁴⁶ Sukupolvikäsitteeseen sisältyy siten sekä horisontaalinen että vertikaalinen ulottuvuus, kaksi keskinäisessä suhteessa olevaa erilaista sosiaalista organisaatiota. Kaksinaisuusluonteensa takia sukupolvet voivat saada hyvin erilaisia merkityksiä historian kulussa ja sukupolvet voivat olla sisäisesti hajanaisia, jopa ristirii-

37. Ronald S. Burt, *Toward a Structural Theory of Action. Network Models of Social Structure, Perception, and Action*. Academic Press 1982; Mark S. Granovetter, The Strength of Weak Ties. *American Journal of Sociology* 78 (1973) 1360–1380; Franz Hollinger & Max Haller, Kinship and Social Networks in Modern Societies. A Cross-Cultural Comparison among Seven Nations, *European Sociological Review* 2 (1990) 103–124.

38. Daniel Bertaux & Paul Thompson, Introduction. Teoksessa Daniel Bertaux & Paul Thompson (toim.) *Between Generations. Family Models, Myths & Memories*. Transaction Publishers 2007, 1.

39. Isabelle Bertaux-Wiame, The Pull of Family Ties. Intergenerational Relationships and Life Paths. Teoksessa Daniel Bertaux ja Paul Thompson (toim.) *Between Generations. Family Models, Myths & Memories*. Transaction Publishers 2007, 39–50; Peter Uhlenberg & Margaret Mueller, Family Context and Individual Well-Being. Patterns and Mechanisms in Life Course Perspective. Teoksessa Jeylan T. Mortimer et al. (toim.) *Handbook of the Life Course*, Springer 2004, 127–131.

40. Pentti Takala, Kohti postmodernia perhettä. Teoksessa Olavi Riihinen (toim.) *Sosiaalipolitiikka 2017. Näkökulmia suomalaisen yhteiskunnan kehitykseen ja tulevaisuuteen*. WSOY 1993, 578; Riitta Jallinoja, Perhe matkalla ensi vuosituhannele. Teoksessa Olavi Riihinen (toim.) *Suomi 2017*. Gummerus 1992, 459.

41. Kaj Ilmonen, Kaj, Sosiaalinen pääoma. Käsite ja sen ongelmallisuus. Teoksessa Kaj Ilmonen (toim.) *Sosiaalinen pääoma ja luottamus*. SoPhi 42. Jyväskylän Yliopisto 2000, 10.

42. Heikki Lehtonen, *Yhteisö*. Vastapaino 1990.

43. Semi Purhonen, *Sukupolvien ongelma. Tutkielma sukupolven käsitteestä, sukupolvi-tietoisuudesta ja suurista ikäluokista*. Yliopistopaino 2007, 15.

44. Esim. Matti Virtanen, *Fennomanian perilliset. Poliittiset traditiot ja sukupolvien dynamiikka*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 831. SKS 2001.

45. William Strauss & Neil Howe, *Generations. The History of Americas Future 1584 to 2069*. Harper Perennial 1991.

46. Mannheim 1978.

taisia.⁴⁷ Tämä Judith Burnett'n esittämä sukupolvikombinaatiomalli yhdistää aikaan ja paikkaan liittyviä ulottuvuuksia sosiaalisiin verkostoihin ja välillisesti myös toimijuuden aspekteihin, kasaantuviin kokemuksiin, tavoitteisiin ja toimintaan.

Viides ja viimeinen elämänkulunäkökulman keskeinen periaate on ajoitus. Elämänkulun siirtymien, tapahtumien ja käyttäytymismallien seuraukset vaihtelevat sen mukaan, miten ne ajoittuvat ihmisen tai perheen elämäkulussa. Sama tapahtuma voi vaikuttaa eri tavoin riippuen siitä, minkä ikäinen ja missä kehitysvaiheessa ihminen on.⁴⁸ Ihminen voi pyrkiä ajoittamaan tiettyjä tapahtumia aktiivisesti, mutta joskus kyse on enemmänkin passiivisesta tilanteeseen joutumisesta tietystä elämänkuluvaiheesta. Varhainen kotoalähtöikä voi aiheuttaa ihmiselle turvattomuutta, mutta se voi myös edesauttaa persoonallista kypsymistä. Myöhäinen työelämään siirtyminen voi tarjota kouluttautumismahdollisuuksia, mutta voi myös aiheuttaa työnsaantiongelmia. Jos avioituminen syystä tai toisesta lykkääntyy, lasten määrä voi jäädä vähäiseksi, mutta ihminen voi mahdollisesti vapaammin hyödyntää koulutus- ja työelämämahdollisuuksia. Ajoittamisen merkitys voi kytkeytyä laajempaan kontekstiin. Varhainen osallistuminen Amerikan-siirtolaisuuteen avasi pioneereille parempia mahdollisuuksia kuin myöhemmin lähteneille. Yhdysvaltain asettamat siirtolaisrajoitukset ehkäisivät niiden suunnitelmia, jotka siirsivät lähtöään liian myöhäiseksi.⁴⁹

Johan Adolf Kock ja elämänkulku-analyysi

Alussa esitellyn Johan Adolf Kockin elämänkulku voidaan jakaa kuuteen, toisistaan selvästi eroavaan vaiheeseen tai positioon. Poikkeuksellisen traumaattinen lapsuus Helsingissä kesti vuodesta 1861 vuoteen 1871 (lapsuusaika), jonka jälkeen Johan Adolf kävi koulua vuosina 1871–1877 (koulu-aika). Tultuaan erotetuksi hän rekrytoitui armeijaan vapaaehtoisena aliupseerina

1878. Armeija-aika kesti vuoteen 1897 Helsingissä, Riikassa ja Viipurissa (armeija-aika), ja Kock erosi alikapteenin arvoisena. Liikemiehenä hän toimi Viipurissa ja Helsingissä vuosina 1897–1904 matkustellen liikeasioissa eri puolilla maailmaa (liikemiesaika). Poliitikon kuumimmat vaiheensa hän eli vuosina 1905–1906 Helsingissä yhdyshenkilönä, organisoijana ja välittäjänä sekä kansalliskaartin johtajana ja punakaartin päällikkönä (politiikkavaihe). Jouduttuaan elokuussa 1906 pakenemaan Ruotsin ja Englannin kautta Yhdysvaltoihin hän viljeli maatilaa ja toimi politiikassa aina kuolemaansa saakka vuoteen 1915 (pakolaisvaihe).

Kuuden vaiheen välisten siirtymien eli siirtotien ymmärtäminen on Kockin elämänkulun tulkinnan kannalta keskeistä. Helsingin suomenkielisen alkeisopiston aloittaessa toimintansa syksyllä 1871 oppilaaksi kirjoitautui muiden mukana Johan Adolf. Koulun matriikkelin mukaan oppilaat rekrytoituivat yleensä keskiluokasta, vain hyvin harvoin työväenluokasta ja ei kukaan paitsi Kock äärimmäisen köyhien joukosta. Isän varhaisen kuoleman jälkeen Kockin äiti avioitui pian uudelleen juopon muurarinkisällin kanssa. Uusi aviomies pahoinpiteli vaimoaan, juopotteli ja ajoi joskus perheensä yönsekkään.⁵⁰ Koulutien aloittamisen mahdollistivat Johanin Johanna-äidin määrätietoinen tahto luoda lapselleen paremmat elämän mahdollisuudet⁵¹ ja ne niukat taloudelliset resurssit, jotka tulivat eronneen ompelijattaren nuuskanvalmistuksesta sekä tupakan ja viinin myyntitoiminnasta. Vähävaraisille lapsille myönnettiin tuol-

47. Judith Burnett, *Generations. The Time Machine in Theory and Practice*. Ashgate 2010.

48. Elder Jr. et al. 2004, 12.

49. Reino Kero, *Suureen länteen. Siirtolaisuus Suomesta Yhdysvaltoihin ja Kanadaan*. Siirtolaisuusinstituutti 1996, 73.

50. Häkkinen 2000, 292–294.

51. Raija Kock, *Järnefeltin Venehöjalaiset romaanin historiallista taustaa*. Pro gradu -tutkielma, suomen kielen laitos, Helsingin yliopisto 1969, 19.



Johan Adolf Kock kuvattuna Fredrik Diehlin ateljeessa Viipurissa. Vuosi on todennäköisesti 1885. Kock toimi tuolloin aliluutnantin arvoisena majoitusmestarina Viipurin suomalaisessa tarkk'ampujapataljoonassa. Ulkonaisesti hänen sotilasuransa oli kokonaisuudessaan menestyksellä. Häntä pidettiin rohkeana, taitavana ja oikeudenmukaisena upseerina. Erotessaan vain 36-vuotiaana armeijasta hän oli saavuttanut jo alikapteenin arvon. Museovirasto / Fredrik Diehl.

loin stipendejä, mutta Adolf ei näytä sellaista saaneen. Sen sijaan joku äidin sukulaisista todennäköisesti avusti perhettä.⁵² Ensimmäisen ja ehkä tärkeimmän siirtymän selittävät otollinen tilaisuus ja aukeavat mahdollisuudet (koulu), päähenkilön äidin määrätietoisuus sekä sukulaisapu. Kokemukset ankeasta lapsuudesta painuivat syvälle tajuntaan ja heijastuivat myöhemmin lähes maanisena alkoholin ja prostituution vastaisena raittustoimintana.

Kock menestyi koulussa melko huonosti. Hän jäi kaksi kertaa luokalleen, ja keskiarvo jäi selvästi alle keskitason. Vaikeuksia tuottivat erityisesti ruotsi, latina ja matematiikka. Koulumotivaatio

ei syystä tai toisesta ollut korkealla (myöhemmin hän kyllä opiskeli mainittuja aineita menestyksellisesti). Koulun kautta mahdollinen tie heraluuokkaan ei ehkä niinkään ollut Johan Adolfin oma tavoite kuin hänen äitinsä. Koulussa solmittiin kuitenkin tärkeitä sosiaalisia siteitä. Kockin ystäviä, yhtä huonoja oppilaita, ”tuplaajia” olivat hänen tulevaisuutensa kannalta tärkeät henkilöt, Arvid Järnefelt ja Matti Kurikka. Koulu olisi avannut tien vaikka yliopistoon, mutta toisin kävi. Erään Lapinlahdenkadulla tapahtuneen, luonteeltaan epäselvän välikohtauksen takia Johan Adolf Kock ja kaksi hänen kumppaniaan erotettiin koulusta.⁵³

Johan Adolf Kockin tie näytti vievän merille. Hän oli jo menossa pestautumaan, mutta kohtasi matkalla eversti Forsténin. Tämä sai pojan muuttamaan mielsensä, hakeutumaan armeijan palvelukseen.⁵⁴ Kaikesta päätellen Johanna-äiti oli jo asiaa valmistellut. Tämäkin siirtymä oli satuman kaltainen mutta herraksi tähtäävän tavoitteen mukainen, tällä kertaa ehkä myös Kockille itselleen mieluisen. Armeijaväylä vei ensin aliupseeriksi tarkk'ampujapataljoonaan ja sieltä vuonna 1879 Riikaan junkkerikouluun. Vänrikiksi hän valmistui vuonna 1882. Palvelupaikkoina olivat Tartto ja Viipuri. Kock menestyi upseerina ja kouluttajana,⁵⁵ ja erottuaan 36-vuotiaana armeijasta hän käytti kapteenin arvonimeä koko loppuelämänsä ajan. Armeija-aikana vanhat sosiaaliset verkostot säilyivät ja uusia sol-

52. Häkkinen 2000, 295.

53. Arvid Järnefelt esittää tapauksen kulun Kockin elämänvaiheita yllättävän tarkasti seuranneessa romaanissaan Veneh'ojalaiset niin, että tämä raivostui jouduttuaan tietämättään ilotaloon ja tyhjennettyään talon asiakaista joutui poliisin pidättämäksi ja tuli erotetuksi koulusta (Arvid Järnefelt, Veneh'ojalaiset, Vihtori Kososen osakeyhtiö 1909, 99–119). Helsingin poliisilaitoksen ilmoituskirjan mukaan Kock kumppaneineen yrittivät juovuksissa tunkeutua väkisin erääseen ilotaloon ja kun heidät siitä estettiin, rikkoivat kivellä ulko-oven ikkunan (Häkkinen 2000, 296).

54. Kock 1969, 35.

55. Kock 1969, 42–43.

mittiin. Tärkeitä olivat mm. työväenliikkeen miehet Jean Boldt ja A. B. Mäkelä, venäläiset upseeritoverit D. D. Protopopoff ja Andrei Igelström sekä suomalaiset liikemiehet Jaakko Häkli ja Juha Lallukka. Kock tapasi Viipurissa tulevan vaimonsa, valtionkuriiri Fredrik Edvard Exellin tyttären, Aurora Emilian, jonka kanssa hän perusti perheen ja avioitui vuonna 1897.

Seuraavaa siirtymää edelsi ero armeijasta. Virallisena erosyynä olivat terveysongelmat. Tämä ei kuitenkaan kapteenin omien päiväkirjamerkintöjen mukaan ollut tosiasiallisen syy, vaikka Johan Kockin terveys olikin silloin tällöin omaisten ja ystävien huolenaiheena. Syynä oli vieraantumisen upseerielämästä, turhautuminen kasarmimaailmaan ja kriittinen suhtautuminen armeijan kovaan kuriin.⁵⁶ Tolstoilaisen pasifismin omaksuneen henkilön tekona ero ei ollut ihme. Oli syy mikä tahansa, upseeriura oli tehnyt Kockista herran. Sen kautta hän saavutti sosiaalisen aseman ja vaikutusvaltaa. Armeija koulutti hänestä kielitaitoisen maailmanmiehen. Ennen kaikkea se antoi mahdollisuuden itseopiskeluun, mihin lienee perustunut hänen syvä kirjallisuuden- ja filosofiantuntemuksensa. Pekka Häklin mukaan hän suorastaan palvoi Sokratesta, Epikтетosta, Markus Aureliusta ja Baconia.⁵⁷ Rajaa Kockin mukaan kapteeni muisti sivumäärin ulkoa mm. Konfutseen, Senecan, Bucklen ja Tolstoin tekstejä, ja Kockin vahvan opillisen sivistyksen mainitsi myös Arvid Järnefelt omissa muistelmissaan.⁵⁸

Ovi neljänteen vaiheeseen, liikemieselämään, avautui kuin itsestään 1800-luvun lopun suotuisien taloussuhdanteiden myötä. Ulkomaista sijoituspääomaa suosittiin, ja yrittäjiä virtasi hyödyntämään Siperian luonnonrikkauksia. Tähän toimintaan osallistuivat mm. Kockin vanhat ystävät Lallukka, Häkli ja kumppanit. Kockille tarjoutui töitä eräänlaisena konsulttina kaivosteollisuuden, kalastuksen ja liikenteen aloilla. Erottuaan armeijasta hän teki laajoja matkoja käyden mm. Siperiassa, Koreassa, Mantšuriassa, Japanissa, Havaijilla, Yhdysvalloissa ja eri puolilla

Eurooppaa. Kock itse kutsui tätä vajaan vuoden toivoretkettä Itämaiseksi matkaksi.⁵⁹ Hän neuvotteli, solmi yhteyksiä ja kartoitti mahdollisuuksia tavaten mm. Venäjän valtiovarainministeri Sergei Witten.⁶⁰ Maailmanmatkan jälkeen Johan Kock yhdessä Häklin ja muutamien muiden kanssa pyrki perustamaan teollisuutta mm. Venäjän Karjalaan. Sijoitussuunnitelmat Venäjän suurten jokien liikenneyhteyksiin olivat edelleen ajankohtaisia, ja niitä edistääkseen Kock matkusteli uudestaan vuosina 1898–1899.⁶¹ Kaikki suunnitelmat kariutuivat kansainväliseen lamaan, joka alkoi vuosisadan vaihteessa Venäjältä. Toisena syynä lienee ollut rahoittajien uskonpuute.⁶²

Ulkomaanmatkojensa jälkeen Kock kulki Häklin ja kumppanien toimeksiannosta Pohjois-Suomessa ja Itä-Karjalassa puutavarahankkijana. Elettiin aikaa, jolloin kokonaiset maatilat ostettiin pelkän metsäomaisuuden vuoksi teollisuuden raaka-ainetarpeisiin. Velkaantuneet tilat ostettiin halvalla, ja muutaman vuoden kuluttua niiden metsistä saatiin hyvät voitot.⁶³ Toimintaan sisältyi eettisesti arveluttavia piirteitä, ja mahdollisesti siksi Kock ei ollut toimeksiannostaan innostunut,⁶⁴ vaikka oli itsekin hankkinut

56. Kockin kriittisestä suhtautumisesta armeijakuriin on hyvänä osoituksena hänen nimimerkillä ”Samurai” vuonna 1902 julkaisemansa kirjanen *Pitääkö Sinun ruweta sotamieheksi?* (Isänmaallista lukemista N:o 12, 1902).

57. Pekka Häkli, *Arvid Järnefelt ja hänen lähimaailmansa*. WSOY 1955, 352.

58. Kock 1969, 63; Arvid Järnefelt, *Vanhempieni romaani*. WSOY 1930, 172.

59. Työväen Arkisto (TA), Johan Kock -kokoelma (JKK), Johan Kockin kirjeenvaihto vuosina 1897–99.

60. Kock 1969, 56.

61. Kock 1969, 58.

62. J. Häklin kirje Kockille 1.12.1898, JKK, TA.

63. Jorma Ahvenainen, *Enso-Gutzeit Oy 1872–1992, I, 1872–1923*. *Enso-Gutzeit oy* 1992, 140–147; Markku Kuisma, *Metsäteollisuuden maa. Suomi, metsät ja kansainvälinen järjestelmä 1620–1920*. Suomen Historiallinen Seura 1993, 289.

64. Kock 1969, 58.

metsää.⁶⁵ Kapteenin ”firmana” oli Kooperatiivinen Kauppa ja Teollisuusosakeyhtiö, jossa kumppaneina olivat ainakin K. Sug ja F. M. Orrela.⁶⁶ Tämän jälkeen Kock oli mukana perustamassa laivatelakkaa Kotkaan. Tämä hanke oli hyvin lähellä toteutumistaan, mutta kapteeni luopui kuitenkin hankkeesta, muutti Espooseen, osti maatilan ja rakennutti talon.⁶⁷ Tilaansa hän hoiti yrityksen tavoin, mutta asui Helsingissä, äitinsä omistamassa Punavuoren talossa.⁶⁸

Muuttuvat suhdanteet avasivat ovia mutta myös sulkivat niitä. Kehnohkoisti sujuneen liiketoiminnan jälkeen Kock oli vapaa mies, kun suurlakko alkoi vuonna 1905. Venäjän vallankumouksellisen liikkeen organisoima yleislakko kytkeytyi suomalaiskansallisiin intresseihin yhdistäen monensuuntaiset purot suuremmaksi virraksi. Venäjän vallankumous avasi sen pienesä suuriruhtinaskunnassa ovet demokraattisille uudistuksille ja mursi vanhat mentaaliset kalleet.⁶⁹ Kontekstin luoman oivallisen tilanteen lisäksi Kock tarvitsi sosiaalisia suhteita kyetäkseen nousemaan valtaan. Hänen jo nuoruudessaan ja kouluaikanaan kehittämänsä poikkeuksellisen laajat sosiaaliset siteet, jotka olivat elämänsä aikana säilyneet ja kasaantuneet, aktualisoituivat kriittisellä hetkellä ja nostivat hänet vallan estradille. Hän ei olisi mitenkään kyennyt hyödyntämään näitä suhteita, mikäli verkoston muut osapuolet eivät yhdessä olisi jakaneeet samoja tai vähintäänkin samansuuntaisia aatteita ja ajatuksia.

Suurlakon kansalliskaartin johtoon Kockin nostivat konkreettisesti eri poliittisia suuntia edustaneet ystävät. Siellä Kockilla oli aluksi aktiivinen poliittisten yhteyksien etsijän ja rakentajan rooli. Hän oli yhdyshenkilönä vasemmistolaisen työväenliikkeen ja porvarillisten aktivistien välillä. Hän loi yhteyksiä Venäjän vallankumouksellisten ja Suomen itsenäisyyttä ajaneiden piirien välille. Hän toimi Vladimir Smirnovin, Venäjän vallankumouksellisten ja Euroopan poliittisten liikkeitten kuriirin, avustajana.⁷⁰ Kock organisoii illanviettoja, joissa kerättiin varoja puna-

kaartin hyväksi. Maineikkaimpia esiintyjä näissä tilaisuuksissa olivat Maksim Gorki ja Leonid Andrejev.⁷¹ Johan Kockin asunto oli erilaisten poliittisten suuntausten ja toinen toistaan radikaalimpien ajatusten kohtauspaikkana.⁷²

Johan Adolf Kock oli sukupolvensa erään fraktion tyypillinen edustaja. Samat suomalaisuusliikkeen ja demokratia-ajatusten innoittamat nuoret olivat kokeneeet samat yhteiskunnallisen aktivismin vaiheet ja samat pettymykset, he jakoivat mannheimilaisittain yhteisen sukupolvikokemuksen. Toiminta ei ollut sattumanvaraista, vaan sitä innoitti itsenäistymisen haave, joka satoi monia muutoin vähemmän radikaalistikin ajattelevia mukaan ja nosti Kockin valtaan. Vielä on jäljellä ajoitus. Kock oli juuri sillä historiallisella hetkellä valmis astumaan näyttämölle, ja näyttämö oli valmiina tempaamaan juuri hänen kaltaisensa miehen esikuvakseen. Hulluuden hetkellä syntyi valtatyhjiö, johon hän oli sopiva ja valmis.

Kockin poliittiseen toimintaan (1905–1906) sisältyy ratkaisematon ristiriita. Suurlakon aikana hän pyrki omien sanojensa sekä jälkikäestien arvioitsijoiden mukaan kaikin keinoin neuvottelemaan, sovittelemaan ja ehkäisemään

65. J. Häklin kirje Kockille 8.11.1897, JKK, TA.

66. Yhtiö teki konkurssin 1907. (Asiapaperit, JKK, TA).

67. Kock 1969, 59.

68. Johan Kock -kokoelma, JKK, TA.

69. Marko Tikka, Mitä tapahtui? Teoksessa Pertti Haapala, Olli Löytty, Kukku Melkas & Marko Tikka (toim.) *Kansa kaikkivaltias. Suurlakko Suomessa 1905*. Teos 2008, 40–41.

70. Erkki Salomaa, *Viaporin kapina. 60 tuntia vallankumousta*. Kansankulttuuri 1965, 32; Hans Björkegren, *Venäläistä postia. Venäläiset vallankumoukselliset pohjoisessa 1906–1917*. Otava 1987, 92–93. Björkegrenin mukaan Smirnov oli ”... useita vuosia – peitenimellä ’Paulson’ – yksi bolsevikien keskeisistä agenteista, joka johti kirjeiden, aseiden, rahan ja vallankumouksellisten maanalaista liikennettä Skandinavian ja Suomen läpi” ... ”Kock ... esitelti vuonna 1900 Smirnovin neljälle henkilölle ... Reino Drockila, A. B. Mäkelä, Konni Zilliacus ja Arvid Neovius.” (Björkegren 1987, 92–93)

71. Kock 1969, 154.

72. Kock 1969, 140.

konflikteja.⁷³ Kun lakon loppuvaiheissa ylioppilaskaarti ja kansalliskaarti olivat ottamaisillaan yhteen Aleksanterinkadulla, kapteeni esti konfliktin kärjistymisen.⁷⁴ Kun Gallén, Rissanen, Simberg ja eräät muut taiteilijat oli pidätetty Suurtorin kansalaiskokouksen häiritsemisestä, Kock vapautti miehet ja pahoitteli heille koitunutta häiriötä.⁷⁵ Kenraalikuvernööri Obolenski kiitti Kockia ”syleillen ja suudellen” siitä, että tämä oli onnistunut säilyttämään järjestyksen kaupungissa lakon aikana.⁷⁶

Viaporin kapinan aikana toiminta oli kokonaan toista. Venäjän sosialistivallankumoukselliset ja bolševikit suunnittelivat sotilasvallankaappausta. Huikeana tavoitteena oli, että tärkeimmissä sotilastukikohdissa Viaporissa ja Kronstadtissa järjestettäisiin kapina, jolla saataisiin koko Itämerenlaivasto valvontaan. Se purjehtisi ensin Pietarhoviin, ja tsaari esikuntineen vangittaisiin. Sieltä jatkettaisiin Pietariin, joka pakotettaisiin antautumaan. Tässä suunnitelmassa Suomen punakaartilla oli tärkeä tehtävä. Sen piti turvata maayhteys ja tarvittaessa osallistua Viaporin valloittamiseen 15 000 miehen voimin. Suomalaisten puolelta keskeinen kapinan organisaattori oli suurlakon rauhantekijä Johan Adolf Kock.⁷⁷ Vastoin tolstoilaista maailmankuvaansa kapteeni oli tarttunut aseeseen.

Kapina epäonnistui surkeasti kestätyään vain 60 tuntia. Punakaartilaisia Kock sai lähemmään Viaporiin vain 150–200 miestä, ja hänen tavoitteenaan ollut yleislakko toteutui vain osaksi. Venäjän hallitukselle lojaalit joukot kukistivat kapinan verisesti.⁷⁸ Kock oli menettänyt asemansa ja joutui pakenemaan maasta. Erinäisten vaiheiden jälkeen hän päätyi Yhdysvaltoihin, jossa sai sankarin vastaanoton.⁷⁹ Amerikassa hän jatkoi aktiivista poliittista osallistumistaan, kiertelä puhumassa eri puolilla maata, kirjoitteli ahkerasti lehtiin ja oli tietävästi mukana perustamassa uutta yhdistystä vallankumouksellista toimintaa varten Suomessa ja Venäjällä. Hän oli myös sosialistisen *Raivaaja*-lehden vt. päätoimittajana syksyllä 1907.⁸⁰ Haaveena ollut paluu

Suomeen ei koskaan toteutunut. Kock tunsu tulensa syrjäytetyksi ja petetyksi.⁸¹ Paluun poliittiset edellytykset tulivat entistä vaikeammiksi, kun hänet samaistettiin niihin liikkeisiin, jotka jatkoivat Viaporin kapinan aseellista taistelua.⁸² Kockin puoliso ja neljä lasta seurasivat isää Amerikkaan vuonna 1907. Johan Adolf Kock kuoli 13. päivänä huhtikuuta 1915 Fitchburgissa, USA:ssa pari vuotta ennen unelmiensa toteutumista: Venäjän vallankumousta ja Suomen itsenäistymistä.

Poliittiseen paitsioon ajautumisen aiheutti (ainakin Suomessa) väärään poliittiseen toimin-

73. Johan Kock, *Seitsemän päivää keskusasemalla*. 1906; Osmo Jussila, *Nationalismi ja vallankumous venäläis-suomalaisissa suhteissa 1899–1914*. Historiallisia tutkimuksia 110. SHS 1979, 77–78; Antti Kujala, *Venäjän hallitus ja Suomen työväenliike 1899–1905*. Historiallisia tutkimuksia 194. SHS 1996, 146–147; Vsevolod Vladimirov, *The Revolution in Finland under Prince John Obolensky*. Wyman & Sons Ltd. 1911, 53.

74. *Kirovuosien kronikka, Eliel Aspelin-Haapkyllän päiväkirja v. 1905–1917*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura 1970, 88.

75. Eero Haapalainen, *Suomen työväen ensimmäinen nousu. Muistelmia ja katsauksia vallankumousvuoden 1905 tapauksiin Suomessa*. Valtion kustannusliike Kirja 1931, 208–209; Raoul Palmgren, *Suurlakko ja sivistysteistö*. Teoksessa *Suurlakkovuosi 1905*. Kansankulttuuri 1955, 104–106. Vladimirov 1911, 53.

77. Eino T. Parmanen, *Taistelujen kirja IV, Kuvauksia itsenäisyystaistelumme vaiheista sortovuosin*. WSOY 1941, 823–824; Jussila 1979, 140; Salomaa 1965, 56; Kujala 1989, 210–213.

78. Salomaa 1965; V.N. Sokolov & Eero Haapalainen, *Viapori. Sotilaskapina v. 1906*, Valtion Kustannusliike Kirja 1935, 38–59.

79. Haapalainen 1931, 228–229; Pulkkinen 1990, 163; Kock 1969, 167.

80. Sakari Sariola, *Amerikan kultalaan. Amerikansuomalaisten siirtolaisten sosiaalhistoriaa*, Tammi 1982, 117.

81. Johan Kock (1916) *Milloinika paljastuu petos?* Aurora Kock cop. 1916.

82. Jussila 1979; Hannu Soikkanen, *Kohti kansan valtaa, 1. 1899–1937. Suomen Sosialidemokraattinen Puolue 75 vuotta*. Suomen Sosialidemokraattinen Puolue 1975, 251; Marja-Leena Salkola, *Työväenkaartien synty ja kehitys punakaartiksi 1917–18 ennen kansalaisuutta 2*. Punaisen Suomen historia 1918. Valtion painatuskeskus 1985, 116. – *Nyt julkaistu Antti Häkkisen artikkeli on läpikäynyt tieteellisen vertaisarvioinnin*.

taan osallistuminen kriittisellä hetkellä. Samat verkostot, jotka nostivat Kockin valtaan, sysäsivät hänet myös sivuun. Kun hulluuden hetki oli ohi, valtatyhjiö täyttynyt, intressit kadonneet, suhteet väljähtyneet tai jopa kääntyneet epäluottamussuhteiksi, Kockin oli aika väistyä historian näyttämöltä.

Oikeaan aikaan oikeassa paikassa

Elämänkulun analyysinäkökulma on joustava kehikko, jonka avulla voidaan sekä yksittäisten ihmisten ja eräin edellytyksin myös kokonaisten sukupolvien elämää analysoida, ymmärtää ja tulkita, osin jopa selittää. Se on väljä ja joustava analyysimalli, jonka voima on elämän kaltaisen monimutkaisen ilmiön monitasoisessa (ei välttämättä yksinkertaisessa) selittämisessä.

Johan Adolf Kock oli oman sukupolvensa toisaalta tyypillinen, toisaalta epätyypillinen edus-

taja. Hänen sosiaalinen nousunsa ei olisi ollut mahdollinen ilman vaurastuvaa Helsinkiä, ilman koulutusmahdollisuuksien demokratisoitumista, ilman nousevaa suomalaisuus- ja itsenäisyysliikettä, eikä ilman nousevaa (suomenkielistä) porvaristoa. Tähän virtaan Kock tempautui mukaan. Se ei olisi ollut mahdollista ilman ensin äiti Johannan ja myöhemmin omaa määrätietoisuutta. Se ei olisi mitenkään toteutunut ilman niitä sosiaalisia verkostoja, joita Kock keräsi ja hyödynsi aina huipulle saakka. Ulkopuolisen silmin Kock oli aina oikeaan aikaan oikeassa paikassa, tai tilanne avautui hänelle suotuisasti. Näennäinen epäonnistuminen saattoi olla todellinen voitto. Kuinka paljon oli kyse silkasta sattumasta? Vastaus on: ilmeisen paljon. Kun onni kääntyi, samat voimat, jotka nostivat, heittivät myös syrjään.